

TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA GENERATIV SUN’IY INTELLEKT MODELLARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Normurodov Sherzod Boymurodovich

Qarshi davlat texnika universiteti

“Oliy matematika” kafedrasi stajyor o‘qituvchisi

normurodovsherzod873154@gmail.com

ORCID 0009-0001-9815-0976

Annotatsiya. Tezisda generativ sun’iy intellekt modellarining talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi oltita didaktik imkoniyati ajratilgan, ularni o‘quv jarayonida uch bosqichda amalga oshirish, kompetentlikni baholash mezonlari hamda foydalanish bilan bog‘liq xavflar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: generativ sun’iy intellekt, kasbiy kompetentlik, didaktik imkoniyatlar, oliy ta’lim, tanqidiy fikrlash, refleksiya.

Bugungi kunda ta’limda generativ sun’iy intellekt modellari so‘rov asosida yangi matn, tasvir va boshqa kontent yaratuvchi tizimlar (ChatGPT, Claude, Gemini va boshqalar) jadal tarqalmoqda. O‘zbekiston Respublikasida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilangan [1]. Bu jarayon oliy ta’limga yangi talablar qo‘yadi, talaba nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarga, balki sun’iy intellekt vositalaridan maqsadli, samarali va mas’uliyatli foydalanish malakasiga ham ega bo‘lishi lozim. Shu ma’noda u kasbiy kompetentlikning texnologik komponentini sifat jihatidan yangilaydi.

Tezisning maqsadi. Generativ sun’iy intellekt modellarining talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash va tizimlashtirish.

Ilmiy adabiyotlar [2; 3; 4; 5] va ta’lim amaliyoti tahlili asosida quyidagi didaktik imkoniyatlar ajratildi:

1. Kasbiy loyihalash imkoniyati. Talaba sun’iy intellekt yordamida reja, loyiha yoki hisobotning dastlabki variantini tayyorlaydi, so‘ngra uni talablarga muvofiqligi nuqtai nazaridan tahlil qilib, takomillashtiradi. Bu loyihalash va kasbiy-texnologik kompetensiyalarni rivojlantiradi.

2. Kasbiy vaziyatlarni simulyatsiya qilish imkoniyati. Model suhbatdosh rollarini bajarib, kasbiy vaziyatlarni modellashtiradi: talaba murakkab muloqot, muzokara va qaror qabul qilishni xavfsiz muhitda mashq qiladi, bu kommunikativ va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantiradi. E. va L. Mollicklar sun’iy intellektni “murabbiy”, “tyutor” va “jamoadosh” rollarida qo‘llashning samarali yondashuvlarini taklif etgan [6].

3. Individuallashtirish imkoniyati. Sun’iy intellekt o‘quv materialini talabaning tayyorgarlik darajasiga moslab tushuntiradi, qo‘shimcha misollar beradi va shaxsiy tyutor vazifasini bajaradi. Natijada talaba o‘z sur‘atida, individual ta’lim trayektoriyasi bo‘yicha rivojlanadi.

4. O‘z-o‘zini nazorat qilish imkoniyati. Talaba model yordamida mavzu bo‘yicha turli murakkablikdagi savollar, masalalar va keyslar yaratib, bilimini mustaqil tekshiradi. Bu mustaqil ta’lim va o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantiradi.

5. Tanqidiy tahlil imkoniyati. Generativ modellarning ba’zan noto’g’ri yoki to’qima ma’lumot berishi ham didaktik vositaga aylanishi mumkin, talaba sun’iy intellekt javobidagi faktik va mantiqiy xatolarni topadi, ishonchli manbalar bilan solishtiradi va asoslangan xulosa chiqaradi. Shu orqali tanqidiy fikrlash va axborot madaniyati shakllanadi.

6. Refleksiya imkoniyati. Talaba o’z loyihasi yoki yozma ishi bo’yicha sun’iy intellektdan fikr-mulohaza oladi, kamchiliklarni tahlil qiladi va o’z kasbiy faoliyatini baholashni o’rganadi.

Ushbu imkoniyatlarni o’quv jarayonida uch bosqichda amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Motivatsion-tanishtiruv bosqichi. Talabalar sun’iy intellektning ishlash tamoyillari, imkoniyatlari va cheklovlari bilan tanishadi, so’rov (prompt) tuzish madaniyatini egallaydi, akademik halollik qoidalarini o’rganadi.

Faoliyat-amaliy bosqich. Mashg’ulotlarda talabalar sun’iy intellekt yordamida kasbiy topshiriqlarni bajaradi, natijalarni guruhda muhokama qiladi va takomillashtiradi. Urg’u tayyor natijani olishga emas, balki uni tahlil qilish va kasbiy asoslashga beriladi.

Refleksiv-baholash bosqichi. Amaliyotda talabalar sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan materiallarni real vaziyatlarda sinaydi, natijalarni tahlil qilib, o’z faoliyatini baholaydi. Bu bosqichda raqamli portfolio yuritish samarali vosita hisoblanadi.

Talabalar kasbiy kompetentligining shakllanganlik darajasini baholashda motivatsion (sun’iy intellektdan kasbiy maqsadda foydalanishga intilish), kognitiv (uning imkoniyat va cheklovlarini bilish), faoliyatli (topshiriqlarni sun’iy intellekt yordamida bajarish va natijani tahlil qilish) hamda refleksiv (o’z faoliyatini baholay olish) mezonlari taklif etiladi.

Shu bilan birga, generativ sun’iy intellekt muayyan xavflarni ham tug’diradi: talabaning mustaqil fikrlash o’rniga tayyor javobga tayanishi, akademik halollik buzilishi, ma’lumotlar maxfiyligi va javoblardagi xatolar. YUNESKO tavsiyalarida ham inson markazli yondashuvni saqlash va foydalanuvchilarning sun’iy intellekt savodxonligini oshirish zarurligi ta’kidlanadi [2]. Shuning uchun undan foydalanish aniq didaktik maqsad, o’qituvchi nazorati va foydalanish qoidalari asosida tashkil etilishi lozim.

Xulosa. Generativ sun’iy intellekt modellari talabalarning kasbiy loyihalash, kommunikativ, mustaqil ta’lim, tanqidiy fikrlash va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirish uchun keng didaktik imkoniyatlarga ega. Ularning samaradorligi texnologiyaning o’ziga emas, balki sun’iy intellekt natijasini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo’naltirilgan topshiriqlar tizimiga bog’liq. Keyingi tadqiqotlarda tegishli metodikani ishlab chiqish va tajriba-sinovda tekshirish rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-son “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Qarori.

2. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. - Paris: UNESCO, 2023.

3. Kasneci E. et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education Learning and Individual Differences. 2023. Vol. 103. 102274.

5-Oktyabr, 2025-yil

4. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
5. Zawacki-Richter O., Marín V.I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2019. Vol. 16. Art. 39.
6. Mollick E., Mollick L. Assigning AI. Seven Approaches for Students, with Prompts. SSRN, 2023.

